

RAZMJENA KAO OBLIK NABAVE PERIODIČKIH PUBLIKACIJA: ISKUSTVO SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZADRU

EXCHANGE AS THE SOURCE OF THE ACQUISITION OF SERIAL
PUBLICATIONS: THE EXPERIENCE OF THE UNIVERSITY LIBRARY
IN ZADAR

Tatijana Petrić
Sveučilišna knjižnica
Sveučilište u Zadru
tpetric@unizd.hr

UDK / UDC 021.85
025.22:050
Stručni rad / Professional paper
Primljeno / Received: 8. 2. 2007.

Sažetak

U članku se razmatra izgradnja zbirke periodičkih publikacija, s obzirom na način nabave, profil fonda i potrebe korisnika.

Posebno se razmatra razmjena kao oblik nabave periodičkih publikacija te način poslovanja. Analiziraju se "pravila" koja će omogućiti uspješnu i kvalitetnu razmjenu, a ona se mora voditi u smjeru razvoja fonda i potreba korisnika. Ističu se potrebe za unapređenjem toga dijela poslovanja uvođenjem automatizacije, te transparentnošću informacija o razmjeni oglašavanjem na mrežnim stranicama ustanova, odnosno knjižnica.

Prikazuje se i analizira razmjena u Sveučilišnoj knjižnici u Zadru. Analiza pokazuje udio razmjene u cjelokupnoj nabavi te njenu uspješnost s obzirom na profil fonda i potrebe korisnika.

Zaključuje se da dobra organizacija i strategija međuknjižnične razmjene može biti važan čimlac u razvoju zbirke periodičkih publikacija.

Ključne riječi: nabava periodičkih publikacija, razmjena periodičkih publikacija, Sveučilišna knjižnica u Zadru, automatizacija poslovanja razmjene

Summary

The article deals with the collection building of periodical publications according to the way of acquisition, profile of the library holdings and the needs of the user.

Exchange is studied especially as the way of acquisition of periodical publications, together with the methods and dealings used in the process of exchange. The "rules" which

would facilitate a successful and high quality exchange are analyzed, and it is stated that it should follow the direction of developing library holdings and the needs of the user. The need for improving this part of business through introduction of automation and the transparency of information about exchange via announcement on web pages of the institutions/libraries is especially emphasized.

The exchange in the University Library in Zadar is presented and analyzed. It shows the share of exchange in the total acquisition and its successfulness according to the library holdings profile and the needs of the user.

It is concluded that good organization and the strategy of exchange among libraries can be a very important factor in the development of collections of periodical publications.

Keywords: acquisition of periodical publications, exchange of periodical publications, University Library of Zadar, automation of exchange business

Uvod

Više je puta pisano o važnosti zbirke periodičkih publikacija u fondu svake knjižnice. Važnost je periodičkih publikacija, posebno znanstvenih časopisa,¹ u tome što je časopis sredstvo za razmjenu ideja tj. diseminaciju znanstvenih informacija.² Danas je znanstveni časopis podložan mnogim propitivanjima. Ispituje se koliki je njegov udio u prijenosu znanstvenih informacija i njegov utjecaj u međunarodnoj znanstvenoj komunikaciji.³

Sveučilišne knjižnice, specijalne knjižnice i sve knjižnice u sastavu, čije matične ustanove izdaju znanstvene časopise, obavljaju i poslove međuknjižnične razmjene. Uloga je knjižnica dvosmjerna: nabava, razvoj i čuvanje zbirke periodičkih publikacija, te raspačavanje časopisa u svrhu prijenosa znanstvenih informacija.

Razvoj zbirke periodičkih publikacija moguće je analizirati kroz tri oblika nabave: kupnju, dar i razmjenu.⁴ Razmjena pruža dvostruku mogućnost: popunjavanje

¹ U članku se raspravlja o zbirci periodičkih publikacija koju sačinjavaju znanstveni časopisi. Definiciju časopisa: "Izraz koji se često upotrebljava za periodičku publikaciju, naročito znanstvenu." vidjeti u: ISBD(CR) : Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 15.

² Markić-Čučuković, Ljerka. Periodika prirodnih i tehničkih nauka u specijalnim naučnim bibliotekama. // Vjesnik bibliotekara hrvatske 16, 1/2(1970), 15-24 i Praštalo, Tatjana. Časopis kao sredstvo informisanja. // Bibliotekarstvo 27(1981), 93-95.

³ Penava, Zdenka. Znanstvena komunikacija kroz hrvatske časopise u ISI bazama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 1/2(2004), 116-128.

⁴ U pregledavanoj literaturi najčešće se nailazi na termin "zamjena publikacija". U svojoj praksi autorica koristi termin "razmjena". Nakon konzultiranja različitih rječnika, jasno je da je ispravan termin "razmijeniti/razmjena" jer je potrebna interakcija između dvije strane/osobe/ustanove. Ilustrativno, zamjena bi bila zamjena časopisa na polici, a obavlja je jedna osoba. U Hrvatskom enciklopedijskom rječniku (Zagreb : Novi Liber, 2003.) stoji ovo značenje: razmijeniti/razmjena je 1.a čin razmjenjivanja, 1.b *uzajamno dvostrano ustupanje*; 2. uzimanje i davanje jedne stvari za drugu, trgovina, trampa (str. 1108). Zamijeniti/zamjena je 1. uzeti što umjesto čega drugog; 2. preuzeti mjesto, ulogu, dužnost koga drugog (str. 1469). U Velikom rječniku hrvatskoga jezika V. Anića (Zagreb : Novi Liber, 2003.) termin razmjena ima istovjetno značenje kao u gore navedenom

zbirke periodičkih publikacija u skladu s nabavnom politikom i potrebama korisnika, kao i raspačavanje vlastitih publikacija u svrhu širenja znanstvenih dostignuća i kulturnog identiteta. Ona nam otvara mogućnost komunikacije s cijelim svijetom, stoga je treba ciljano širiti, njegovati i koristiti te osuvremeniti.

Na primjeru Sveučilišne knjižnice u Zadru pokazat će se rezultati dugogodišnje razmjene i ukazati na njenu važnost u razvoju zbirke periodičkih publikacija. Iskustva, pak, nekih drugih država i ustanova upućuju na mogućnosti izrade što bolje strategije, odnosno plana razmjene u svrhu ciljanog razvoja zbirke, te osuvremenjivanja poslovanja međuknjižnične razmjene u skladu s današnjim mogućnostima automatiziranoga knjižničnog poslovanja.

Razmjena kao oblik nabave

Međuknjižničnoj se razmjeni, kao ustaljenom načinu popunjavanja knjižničnog fonda, ne pridaje dovoljno važnosti, o njenoj učinkovitosti mišljenja su prilično skeptična, a premalo je pravih analiza na osnovi dugogodišnjih iskustava u našoj praksi. Autori koji su se bavili analizama časopisnog fonda u knjižnicama Hrvatske uglavnom su analizirali podatke iz *Centralnog kataloga periodičkih publikacija* s ciljem da na osnovi raspodjele časopisnog fonda prema grupacijama i prema regijama, a na modelu fakultetskih knjižnica, naprave raspodjelu časopisa prema znanstvenim područjima te da unutar znanstveno-stručnih područja razmotre odnos domaćih i stranih časopisa.⁵ Također, u analizama razmjene spominju se isključivo periodičke publikacije, jer se njima u glavnini slučajeva daje prednost u odnosu na omeđene publikacije.⁶ U nekim se analizama međuknjižnične razmjene na području Hrvatske zaključuje da je to “isključivo alternativni oblik nabave bibliotečne građe” te da joj se mora posvetiti više pozornosti nego što je uočeno analizom.⁷ S obzirom na to da postoje argumenti u korist međuknjižnične razmjene kao oblika popunjavanja fonda knjižnica, smatram da je korisno još jednom razmotriti taj dio knjižničnoga poslovanja.

Rječniku (str. 1307), a termin zamjena – ono što nastaje kad se zamijeni, čin i posljedica zamjenjivanja; *supstitucija* (str. 1797).

U Rječniku hrvatskog jezika urednika J. Šonje (Zagreb : Leksikografski zavod “Miroslav Krleža” ; Školska knjiga, 2000.) termin razmijeniti/razmjena znači *dati komu* jedno da bi se dobilo drugo približno iste vrijednosti (str. 1055), a zamijeniti/zamjena – 1. dati u zamjenu za drugo 2. čin kojim se mijenja jedno za drugo, 3. nadomjestak (str. 1396-1397).

⁵ Kuljiš, J.; Z. Penava; J. Spaventi; A. Šlaus; T. Toth. Neke karakteristike časopisnog fonda u bibliotekama SR Hrvatske. // *Informatologia Jugoslavica* 19, 1/2(1987), 91-96. i Penava, Z. Biblioteke i časopisni fond u RH kao dio informacijske infrastrukture. // *Informatologia Jugoslavica* 24, 2(1992), 69-72.

⁶ Razmjenjivati se mogu i omeđene publikacije. Međutim, većina se autora slaže da u načelu treba razmjenjivati periodičke publikacije. Barker, J. W. A case for exchange : the experience of the University of California. // *Serials review* 12(1986), 63-73 i Diedrichs, C. P.; T. L. Davis. Serials exchanges : streaming and elimination. // *Serials review* 23, 1(Spring 1997), 1-17.

⁷ Kuliš, L. Zamjena bibliotečne građe u znanstvenim bibliotekama u SR Hrvatskoj. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 28, 1/4(1985), 53-59.

Važnost razmjene

U načelu, razmjena se smatra korisnom jer se zasniva na nefinancijskom/nekupovnom obliku, bez transakcija, računa i računovodstva, a u konačnici financijski može biti isplativija od kupnje. Nakon prvoga uspostavljenog kontakta s nekom ustanovom, razmjena teče kontinuirano, što je jako važno za *vitalnost zbirke*. Kako bi se ona održala, u slučaju prekida razmjene, kontinuitet časopisa treba održati kupnjom.

Važnost razmjene može se ojačati i drugim argumentima. Na primjer:

- razmjenom se zbirka može nadopuniti znanstvenom građom koja nije dostupna na drugi način (većinom izdanja sveučilišta);⁸
- omogućuje se dobava limitiranih zbirki koje često nisu na prodaju (izdanja muzeja, instituta, sveučilišta);
- kada se zbog nedostatka sredstava zbirka ne može popunjavati kupnjom, razmjena služi toj svrsi;
- razmjenom bi trebalo nabavljati strane periodičke publikacije⁹ kako bi se smanjila njihova kupnja;
- politička nestabilnost koja, među ostalim, uključuje i valutne razlike, u mnogim državama otežava kupnju naslova, što se može nadomjestiti dobro organiziranom razmjenom.¹⁰

Kako kvalitetnije razmjenjivati

Osnovni problem pri razmjeni može biti nedovoljno dobro razrađena strategija, odnosno plan razmjene. Budući da imaju razrađenu strategiju razmjene kao važnog dijela knjižničnog poslovanja, iskustva su stranih knjižnica u tome jako dobra. Naime, strani knjižničari u svojim radovima, osim analiza kvalitete i kvantitete razmjene, raspravljaju o planskoj razmjeni i strategiji.¹¹

U našoj praksi knjižnična je razmjena dio poslovanja koji se odvija u knjižnici. Nekoliko koraka koje bi trebalo učiniti za bolju suradnju i kvalitetniju razmjenu jesu:

- Potrebno je osmisliti i odrediti način i uvjete razmjene u dogovoru s odjelima sveučilišta, odnosno instituta. Takav program treba sadržavati cilj razvoja zbirke periodičkih publikacija kojemu treba prilagoditi razmjenu. On uključuje i raspačavanje publikacija sveučilišta/ustanove. Nadalje, treba odrediti način razmjene: hoće li to biti financijski ekvivalent, ili “sve za sve”, časopis za časopis itd.

⁸ Kovacic, M. Gifts and exchanges in U. S. academic libraries. // *Library resources & technical services* 24, 2(Spring 1980), 155-163.

⁹ Kovacic, M.: *Nav. djelo*, str. 157 i Diedrichs, C. P ; T. L. Davis. *Nav. dj.*, str. 10.

¹⁰ Opće je poznato da je i u našoj bliskoj političkoj prošlosti, u doba SFRJ, dio razmjena održavan zbog političkih (valutnih) razloga. Vidjeti: Barker, J. W. *Nav. dj.*, str. 64. i Diedrichs, C. P.; T. L. Davis. *Nav. dj.*, str. 9.

¹¹ Kovacic, M. *Nav. dj.*, str. 158-159.; Barker, J. W. *Nav. dj.*, str. 66-68 i Diedrichs, C. P.; T. L. Davis. *Nav. dj.*, str. 3-8.

- Potrebno je organizirati poseban odjel u knjižnici¹² u kojem bi radili diplomirani knjižničari s aktivnim poznavanjem stranih jezika. Naglasak se stavlja na stručno osoblje koje će jamčiti kvalitetu razmjene, a poznavanje stranih jezika uvjet je uspješne korespondencije između ustanova koje razmjenjuju.
- Cjelokupno poslovanje vezano uz međuknjižničnu razmjenu treba centralizirati. Cilj je da odjelne ili fakultetske knjižnice sve zahtjeve za razmjenom upute na jedno mjesto u sveučilišnu ili središnju fakultetsku knjižnicu. Tada će sveučilišna ili središnja fakultetska knjižnica skrbiti o koordiniranoj razmjeni za, primjerice, pojedina znanstvena područja unutar određenoga geografskog područja.¹³
- Uvjete razmjene, adresu za kontakt i popis časopisa koji su dostupni za razmjenu treba objaviti na mrežnoj stranici ustanove ili knjižnice.¹⁴
- U postupak vrednovanja građe koja se dobije razmjenom treba uključiti znanstvenike s pojedinih odjela koji će, uz knjižničare, donositi odluke o izboru. Kriteriji pri odabiru trebali bi biti kvaliteta i primjerenost određenih naslova, kontinuiranost izlaženja, financijska isplativost razmjene određenog naslova i sl.
- Nužno je provesti i *automatizaciju toga dijela poslovanja*, tj. automatiziranu kontrolu razmjene koja će biti kompatibilna s cijelim knjižničnim sustavom ili će biti njegov dio. Nije poznato je li u našoj praksi poslovanje vezano uz razmjenu publikacija povezano s računalnim knjižničnim sustavom. Knjižnice su taj dio poslovanja obavljale na kardeksima ili u nekim bazama podataka koje nisu bile kompatibilne s osnovnim knjižničnim sustavom.¹⁵

¹² Takav odjel može biti pridodan Odjelu za nabavu ili Odjelu periodičkih publikacija, ovisno o organizaciji knjižnice. U svakom slučaju treba usko surađivati s Odjelom nabave.

¹³ Razmišljanja o nužnosti koordiniranja razmjene odavno su prisutna. Zahtijeva se da nabava periodičkih publikacija bude koordinirano vođena i da središta budu sveučilišta. O tome u: Savić, E. Zamjena publikacija jugoslavenskih nacionalnih biblioteka s bibliotekama Sovjetskog saveza : kao faktor kulturne suradnje. // Bibliotekarstvo 24, 4(1978), 34-41.; Kuliš, L. Prijedlog modela za koordiniranje nabave inozemne znanstvene i stručne literature u SR Hrvatskoj s naznakom budućeg razvoja. // Scientia Yugoslavica 10, 1/2(1984), 81-92; Jokić, M. Konzorcijalni pristup – model nabavne politike. // Specijalne knjižnice – izvori i korištenje znanja : zbornik radova / 4. dani specijalnog knjižničarstva Hrvatske / uredila Maja Jokić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 25-31.; Petrić, T. Povezivanje visokoškolskih/sveučilišnih knjižnica sa specijalnim knjižnicama : na primjeru arheologije. // 8. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 128-138.

¹⁴ Kao što, npr., imaju Library of Royal Academy of Letters, History and Antiquities iz Stockholma, dostupno na http://www.raa.se/bibliotek/english/exchange_list.asp [2006-07-21] i LSU Libraries – Collection Services, dostupno na: <http://www.lib.edu/collserv/acq/exchange/index.html> [2006-07-21].

¹⁵ Saznajemo da je u Knjižnici HAZU izrađena posebna baza *Zamjena* koja automatizira postupak razmjene, tj. izradu popisa za raspačavanje publikacija i pripremu pošiljki za slanje. Također,

Razmjena u Sveučilišnoj knjižnici

Uspostavljanje razmjene

Sveučilišna knjižnica u Zadru utemeljena je 1956. godine kao Knjižnica Filozofskog fakulteta u Zadru. Knjižnica je počela stvarati svoj fond, u kojem su temelji zbirke periodičkih publikacija ostvareni kupnjom 70 časopisa, od čega 64 strana i 6 domaćih. Godine 1960. tiskan je prvi svezak redovne fakultetske publikacije *Radovi Filozofskog Fakulteta u Zadru*, koja je tada izlazila u dva razdjela: *Razdio historije, arheologije i historije umjetnosti te Razdio lingvističko-filološki*. Uspostavljena je razmjena za tu publikaciju koja je nakon dvadeset godina bila vrlo plodna pa se razmjenjivala s oko 200 stranih i 160 domaćih ustanova.¹⁶ Nakon poduzetog razdoblja, 1985. počinje izlaziti i treći razdio *Radova – Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije*, čime se razmjena pojačala.

U trenutku analize, zaključno s godinom 2005., Knjižnica posjeduje ukupno 1.677 naslova časopisa, a to je 24.443 svezaka. Razmjenom za *Radove* nabavljeno je 617 naslova časopisa, od toga 350 stranih i 267 domaćih. Osim *Radova*, Knjižnica je za potrebe razmjene kupovala časopis *Forum* i *Zadarsku smotru*. Tijekom godina, razmjena se povećavala i smanjivala, a najveća se promjena dogodila 1990-ih godina zbog političkih promjena u pojedinim državama, pa tako i ustanovama, što je u nekim slučajevima rezultiralo prestankom razmjene ili prestankom izlaza nekima časopisa.

Izrazito je važan pokazatelj "održanja" razmjene njena kontinuiranost, koja jamči kontinuitet naslova i vitalnost zbirke.¹⁷ Razmjene uspostavljene davne 1960. godine još uvijek traju za mnoge naslove: *Akzente, Literatur und Kritik, Wiener slavistisches Jahrbuch, Neuphilologische Mitteilungen, Origini, Acta Linguistica Hungarica, Germania* i mnogi drugi koje Knjižnica posjeduje od prvih svezaka.¹⁸

Pretraživanjem Kataloga Sveučilišne knjižnice mogu se dobiti podaci o stanju fonda razmijenjenih časopisa, a pretraživanjem Skupnog kataloga podaci o 115 naslova razmijenjenih časopisa koji su u nj unijeti kooperativnom katalogizacijom.

u ovom trenutku tvrtka Unibis na bibliotečnoj aplikaciji CROLIST razvija modul *Raspačavanje* u kojem bi se obavljala međuknjižnična razmjena. Modul je trenutno na testiranju u Sveučilišnoj knjižnici u Zadru kod autorice ovog članka koja je i inicirala njegov razvoj.

¹⁶ Paljetak, M. Razvoj knjižnog fonda. // Dvadeset godina Filozofskog fakulteta u Zadru 1956-1976. Zadar : Filozofski fakultet, 1976. Str. 135-138.

¹⁷ Barker, J. W. Nav. dj., str. 65 i Altmann, Klaus G.; G. E. Gorman. The use of gifts and exchanges in a university library serials collection. // *The serials librarian* 39, 2(2000), 23-38.

¹⁸ Popis tekućih naslova (195 stranih i 127 domaćih) koje Knjižnica prima razmjenom, moguće je vidjeti na mrežnoj stranici Sveučilišta odnosno Knjižnice: <http://www.unizd.hr/knjiznica/Katalozi/Razmjena/tabid/899/Default.aspx>, a uvjete i način razmjene na mrežnoj stranici: <http://www.unizd.hr/knjiznica/Izdavackadjelatnost/tabid/920/Default.aspx>

Postupci razmjene

Razmjena je jedan od vidova suradnje izdavačke djelatnosti Sveučilišta i knjižnične djelatnosti, stoga razmjenu u Sveučilišnoj knjižnici uspostavljaju znanstvenici Sveučilišta i knjižničari.¹⁹ Poslovanje oko međuknjižnične razmjene vodi diplomirani knjižničar, koji ujedno radi na kontinuiranoj i katalogizaciji periodičkih publikacija u integriranome knjižničnom sustavu. Cjelokupno poslovanje oko međuknjižnične razmjene obavlja se na kardeksima, koji su složeni po zemljama, a unutar toga abecednim redom po gradovima. Kardeksi su nepregledni jer se na njima vodila evidencija raspačavanja vlastitih izdanja i kontinuirano primljenih naslova. Nisu imali "košuljicu" gdje bi se mogli odlagati dokumenti vezani za korespondenciju, reklamacije i sl.²⁰ Manipulativne poslove pakiranja i adresiranja obavlja diplomirani knjižničar. Tu je učinjen maleni pomak jer postoji adresar koji je prema šiframa pohranjen u računalnoj bazi podataka (Excel). Knjižnično poslovanje koje se odnosi na kontinuiranoj i katalogizaciju primljenih naslova putem razmjene, obavlja se kao i kod kupljenih naslova. U modulu *Periodika* razmijenjeni se naslovi obilježavaju u *Fondovima za periodičke publikacije kao Domaće periodičke publikacije – razmjena* i *Strane periodičke publikacije – razmjena*. U modulu *Katalogizacija* razmijenjeni se naslov također obilježava s obzirom na način nabave: u polju formata UNIMARC 991 \$a S-R ili D-R.

Poslovanje s kardeksima i dodatna baza podataka za tiskanje adresa nije zadovoljavajuća. Reklamacije, odgovor na reklamacije te praćenje slanja vlastitih izdanja nije precizno. Teško je pružiti kratku i brzu informaciju vezanu uz taj dio poslovanja jer se ono vodi na tri različita načina: kardeksi, računalna baza podataka adresa, te katalogizacija i kontinuiranoj u integriranome knjižničnom sustavu. Taj dio poslovanja trebalo bi ujediniti, tj. *što prije automatizirati* i povezati s knjižničnim sustavom, kako su to već učinile knjižnice u svijetu.²¹

Udio razmjene u fondu

Provedena analiza pokazuje da zbirka periodičkih publikacija razmjenom prima 37 posto građe. Od toga je udio strane razmjene 57 posto, a domaće 43 posto. To je jako visok udio razmjene u cjelokupnom razvoju zbirke, a posebno udio strane razmjene (Slika 1-2).²²

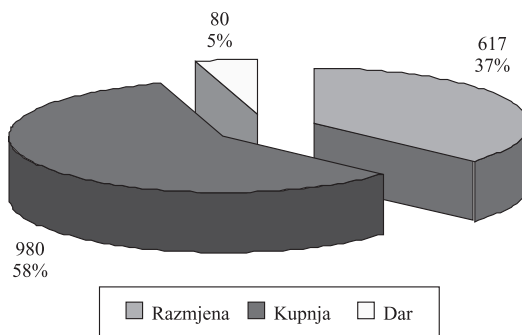
¹⁹ Razmjenu omogućuju znanstvenici svojim ugledom i vezama. Tako je u našoj Knjižnici velik broj razmjena za područje lingvistike uspostavio Žarko Muljačić. Knjižničari sudjeluju i u izdavačkoj djelatnosti Sveučilišta pomažući pri izradi Pravilnika o izgledu izdanja Sveučilišta, dobivanja ISSN-a i ISBN-a i sl.

²⁰ O poslovanju na kardeksima u Knjižnici autorica je pisala u: Petrić, T. *Automatizirana kontrola serijskih publikacija u Knjižnici Sveučilišta u Zadru*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 47, 1/2(2004), 61-70.

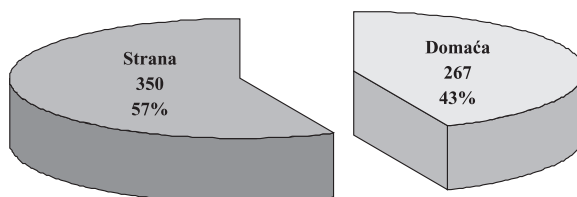
²¹ Barker, J. W. Nav. dj., str. 69. i Diedrichs, C. P.; T. L. Davis. Nav. dj., str. 5-6.

²² Više autora naglašava da treba biti veći udio strane razmjene i da je udio razmjene u nabavi visok ako prelazi nekoliko stotina razmjena. Tako u svom istraživanju Kovacic, M. (Nav. dj.) navodi postotak 20-25 posto kao pokazatelj uspješne razmjene. Diedrichs, C. P.; T. L. Davis (Nav. dj.) navode da je u University Libraries Ohio udio strane razmjene 197 naslova što iznosi 72 posto cjelokupne

Slika 1. Nabava periodičkih publikacija

Slika 2. Domaća i strana razmjena

Analiziran je i udio razmjene u cjelokupnoj nabavi kroz određena razdoblja. Prvo razdoblje je, kako ga neki autori nazivaju “razdoblje krize” od 1980. do 1984.,²³ pokazalo najveću nabavu periodičkih publikacija u odnosu na druga dva razdoblja, unatoč restrikciji deviza. Godine 1982. zatraženo je za kupnju 135 stranih naslova,²⁴ a dobivena su 62 prema evidenciji u inventarnoj knjizi časopisa za 1983. godinu. Razmjena je u tom razdoblju donosila udio 40-51 posto. Ratno razdoblje na području Hrvatske od 1991. do 1995. pokazuje jako smanjenu nabavu periodičkih publikacija, ali je i tada razmjena imala visok udio u nabavi naslova časopisa, i to 41-56 posto, što pokazuje da je i u znatno smanjenoj nabavi razmjena publikacija imala najveći udio. Treće razdoblje, od 1996. do 2005., možemo nazvati “razvojnim” za Knjižnicu.²⁵ Zanimljivo je da po nabavljenim naslovima časopisa ni to razdoblje ne može dosegnuti “razdoblje krize”. Izuzetak

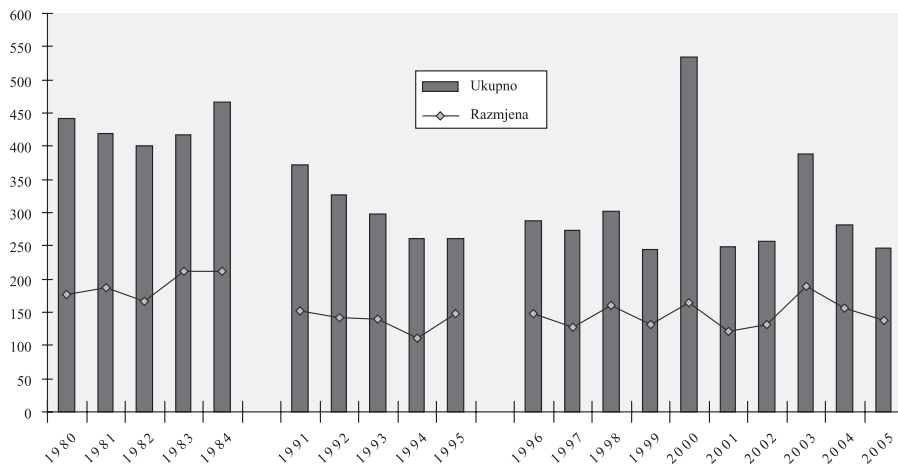
razmjene. Analiza provedena u SFRJ pokazuje da je strana razmjena iznosila 64 posto, a domaća 36 posto (Kuliš, L. Zamjena bibliotečne građe u znanstvenim bibliotekama u SR Hrvatskoj).

²³ U tom je razdoblju uvedena velika restrikcija deviza pa je istražena razmjena u nekim znanstvenim i visokoškolskim knjižnicama. Planirana je i velika akcija za koordiniranom nabavom stranih publikacija. Vidjeti: Kuliš, L. Zamjena bibliotečne građe u znanstvenim bibliotekama u SR Hrvatskoj i Kuliš, L. Prijedlog modela za koordiniranje nabave inozemne znanstvene i stručne literature u SR Hrvatskoj s naznakom budućeg razvoja.

²⁴ Kuliš, L. Prijedlog modela za koordiniranje nabave inozemne znanstvene i stručne literature u SR Hrvatskoj s naznakom budućeg razvoja.

²⁵ Pritom se misli na prestanak rata, otvaranje tržišta, tj. lakše kupovanje stranih naslova, automatizaciju dijela knjižničnog poslovanja u integriranome knjižničnom programu CROLIST 2001./2002. itd.

je godina 2000., kada je otkupljena privatna zbirka knjiga u kojoj je bilo i 196 naslova časopisa.²⁶ Razmjena tada čini 31 posto, a u ostalim je godinama udio razmjene u nabavi 44-53 posto. Analiza cjelokupne zbirke periodičkih publikacija i navedenih razdoblja pokazuje da je razmjena odigrala važnu ulogu u razvoju zbirke (Slika 3).

Slika 3. Razmjena u odnosu na ukupan broj naslova po godinama

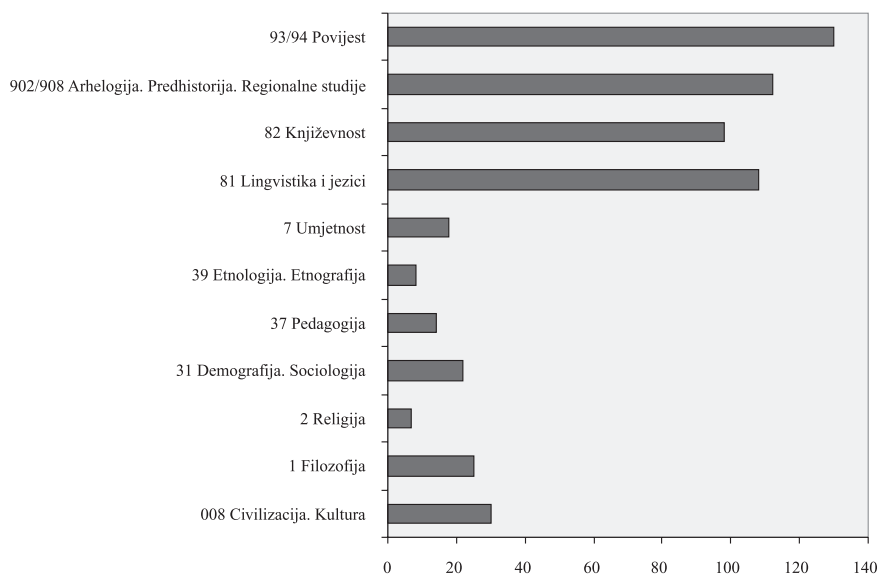
Rezultati potvrđuju da se razmjenu obavljalo ciljano, tj. u pravcu razvoja fonda i to u skladu s potrebama korisnika za građom iz područja društveno-humanističkih znanosti. Dobiveno je, naime, 130 naslova iz povijesti, 112 iz arheologije, 108 iz lingvistike, 98 iz književnosti, 25 iz filozofije itd.²⁷ O uspješnosti razmjene u Knjižnici govore još neki pokazatelji, primjerice, vrsta ustanova s kojima se najčešće razmjenjuju periodičke publikacije. Pokazalo se da najveću razmjenu Knjižnica obavlja s visokoškolskim ustanovama, 128 domaćih i stranih partnera. Slijede instituti (103), nakon toga muzeji i galerije (79), te na kraju knjižnice (27) i akademije znanosti (21). Ovi rezultati ukazuju na dvije činjenice: da se razmjenjuje sa srodnim ustanovama i da su to ustanove koje imaju svoja vlastita izdanja (Slika 4-5).

Gdje je sve Sveučilište u Zadru imalo namjeru raspačavati svoja izdanja i čija su im iskustva i spoznaje bili važni, pokazuje podatak da je najveći udio strane razmjene obavljen u Europi, i to: 84 naslova s Italijom, 37 sa Češkom, 25 s Poljskom, 24 sa Slovenijom, po 12 naslova s Njemačkom i Rumunjskom itd.²⁸

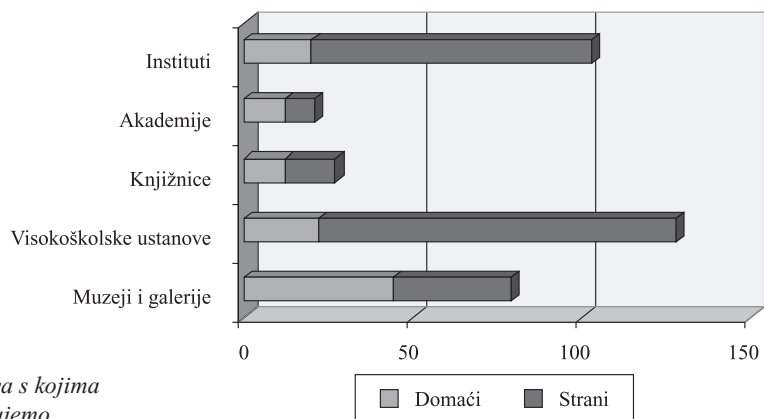
²⁶ Petrić, T. Through the library of Duje Rendić-Miočević. // *Illyrica antiqua : ob honorem Duje Rendić-Miočević : radovi s Međunarodnoga skupa o problemima antičke arheologije*, Zagreb, 6.-8. XI. 2003. / [editor-in-chief Mirjana Sanader]. Zagreb : Filozofski fakultet, Odsjek za arheologiju ; Arheološki muzej, 2005. Str. 67-76.

²⁷ Kriterij za obradu ove analize bio je 5 naslova iz određenoga znanstvenog područja. Ispod toga broja, naslovi se nisu uzimali u obradu.

²⁸ I u ovoj je analizi kriterij bio 5 naslova iz određene države.

Slika 4. Razmjena časopisa prema UDK

Slika 5. Tip ustanova s kojima najčešće razmijenjujemo

Zaključak

Iz analiziranih podataka nameće se zaključak da je razmjena u europskoj, a time i hrvatskoj praksi bitan segment u nabavi i razvoju zbirki periodičkih publikacija. Europska praksa još je bolje organizirala svoju razmjenu time što pečatom obilježavaju časopise koji se šalju u razmjenu te se oni, na temelju toga traga, mogu izdvojiti iz cjelokupne zbirke. Osim obilježavanja, većina europskih ustano-

va s kojima se razmjenjuje ima urede koji se brinu o poslovanju oko razmjene.²⁹ O važnosti i udjelu razmjene u procesu nabave često govore postoci na osnovi kojih zaključujemo o visokom ili malom udjelu razmjene, te nas to navodi da o njoj razmišljamo kao o alternativnom načinu nabave. Nasuprot tome, postoje knjižnice (većinom specijalne) koje svoj cjelokupni fond, a time i zbirku periodičkih publikacija, popunjavaju isključivo razmjenom.³⁰ Stoga smatram da razmjenu kao način nabave treba promatrati ravnopravno kao i kupnju, a elementi na kojima treba raditi jesu: promišljena nabavna politika (razmjena), dobra organizacija unutar knjižnice i ustanove, odgovarajuća selekcija naslova i osiguravanje kontinuiranog pristizanja naslova. Na kvalitetnu razmjenu utječe i kvaliteta publikacije koja se razmjenjuje, te je sigurno da će se kvaliteta časopisa odraziti na kvalitetu razmjene.³¹ Sve to učinit će da razmjena postane djelotvornim načinom nabave znanstvene literature, kao što je pokazala analiza razmjene u Sveučilišnoj knjižnici u Zadru.

Da bi poslovanje vezano uz razmjenu bilo još uspješnije, trebalo bi dovršiti projekt koji je započet na integriranome knjižničnom sustavu CROLIST izradom podmodula *Raspačavanje* u modulu *Periodika*. Na taj bi se način uvelike olakšala ova vrlo složena vrsta poslovanja jer bi se napustilo poslovanje na kardeksima.³²

Ovakav trud i nastojanje još uvijek su nam potrebni, jer je činjenica da je časopis u svom tiskanom obliku i danas značajno sredstvo prijenosa informacija, ideja i mišljenja, te postignutih rezultata u bilo kojoj znanstvenoj disciplini. Sigur-

²⁹ Do tih je podataka autorica došla korespondencijom s ustanovama, a moguće ih je naći i na mrežnim stranicama pojedinih ustanova, npr., Università degli studi di Padova – Ufficio scambio pubblicazioni. Dostupno na: http://www.maldura.unipd.it/slavo/biblio/scambio_pubblicazioni.html. [2007-06-21] ili Library of the Royal Academy Stockholm. Dostupno na: <http://www.raa.se/bibliotek/english/exchange.asp> [2006-07-21].

³⁰ Analiza specijalnih i znanstvenih knjižnica iz područja arheologije, čije su ustanove imale svoja izdanja, govori u prilog činjenici da se fond popunjava razmjenom. U: Petrić, T. Povezivanje visokoškolskih/sveučilišnih knjižnica sa specijalnim knjižnicama : na primjeru arheologije i u: Burić, V. Knjižni fond kao odraz društveno-kulturno-obrazovnih prilika – na primjeru stručno-znanstvene knjižnice Muzeja Slavonije. // Osječki zbornik 17(1979), 223-239. Da je razmjena pretežit oblik nabave, govore i podaci Muzejske knjižnice grada Koprivnice: 50,61 posto razmjena, 35,29 posto poklon i 3,28 posto kupnja. U: Anić, Božica. Razmjena publikacija kao dominantan vid nabave građe. // Svezak 8, 8(2006), 51-52.

³¹ Važna je i kvaliteta časopisa koja se danas mjeri referiranjem u relevantnim sekundarnim izvorima i referiranjem u relevantnim publikacijama koje izdaje Institute for Scientific Information. *Radovi* su se referirali u CSA – Sociological abstracts, Historical abstracts i Linguistics and language behavior abstracts. Novi časopis *Acta Iadertina* referira se u CSA – Sociological abstracts. Dostupno na: http://www.oclc.org/firstsearch/periodicals/results_db_list.asp

³² Autorica rada testirala je podmodul *Raspačavanje* koji se nalazi u modulu *Periodika*. Poslovanje je znatno olakšano jer je podmodul riješen u integriranome knjižničnom sustavu CROLIST u kojem postoji mogućnost preuzimanja podataka iz drugih modula, precizna i točna evidencija slanja publikacija, baza podataka ustanova s kojima se časopisi razmjenjuju, naslovi koji se razmjenjuju, datum slanja i još mnoge druge pogodnosti. Nabavu, kontinuiranu, kolanje, reklamaciju, katalogizaciju i raspačavanje (razmjenu) periodičkih publikacija bilo bi moguće obavljati u integriranome knjižničnom sustavu CROLIST.

no je da će još dugo tiskani oblika teksta/znanja predstavljati značajnu vezu koja spaja zemlje, širi znanje, diseminira informacije i omogućuje korištenje tuđih pozitivnih iskustava i dostignuća.

LITERATURA

Altmann, Klaus G.; G. E. Gorman. The use of gifts and exchanges in a university library serials collection. // *The Serials librarian* 39, 2(2000), 23-38.

Anić, Božica. Razmjena publikacija kao dominantan vid nabave građe. // *Svezak : časopis Društva knjižničara Bilogore, Podravine i Kalničkog prigorja* 8, 8(2006), 51-52.

Anić, Vladimir. *Veliki rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb : Novi Liber, 2003.

Barker, Joseph W. A case for exchange : the experience of the University of California. // *Serials review* 12(1986), 63-73.

Burić, Vesna. Knjižni fond kao odraz društveno-kulturno-obrazovnih prilika – na primjeru stručno-znanstvene knjižnice Muzeja Slavonije. // *Osječki zbornik* 17(1979), 223-239.

Diedrichs, Carol Pitts ; Trisha L. Davis. Serials exchanges : streamlining and elimination. // *Serials review* 23, 1(Spring 1997), 1-17.

Hrvatski enciklopedijski rječnik. Zagreb : Novi Liber, 2002.

ISBD(CR) : *Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005.

Jokić, Maja. Konzorcijalni pristup – model nabavne politike. // *Specijalne knjižnice – izvori i korištenje znanja : zbornik radova / 4. dani specijalnog knjižničarstva Hrvatske ; uredila Maja Jokić*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 25-31.

Kovacic, Mark. Gifts and exchanges in U. S. academic libraries. // *Library resources & technical services* 24, 2(Spring 1980), 155-163.

Kuliš, Lenga. Prijedlog modela za koordiniranje nabave inozemne znanstvene i stručne literature u SR Hrvatskoj s naznakom budućeg razvoja. // *Scientia Yugoslavica* 10, 1/2(1984), 81-92.

Kuliš, Lenga. Zamjena bibliotečne građe u znanstvenim bibliotekama u SR Hrvatskoj. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 28, 1/4(1985), 53-59.

Kuljiš, J.; Z. Penava; J. Spaventi; A. Šlaus; T. Toth. Neke karakteristike časopisnog fonda u bibliotekama SR Hrvatske. // *Informatologia Yugoslavica* 19, 1/2(1987), 91-96.

Library of Royal Academy of Letters, History and Antiquities. Exchange of publications [citirano: 2006-07-21]. Dostupno na: <http://www.raa.se/bibliotek/english/exchange.asp>

LSU Libraries – Collection Services [citirano: 2006-07-21]. Dostupno na: <http://www.lib.lsu.edu/collserv/acq/exchange/index.html>

Markić-Čučuković, Ljerkica. Periodika prirodnih i tehničkih nauka u specijalnim naučnim bibliotekama. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 16, 1/2(1970), 15-24.

Paljetak, Mirjana. Razvoj knjižnog fonda. // *Dvadeset godina Filozofskog fakulteta u Zadru 1956-1976*. Zadar : Filozofski fakultet, 1976. Str. 135-138.

Penava, Zdenka. Biblioteke i časopisni fond u RH kao dio informacijske infrastrukture. // *Informatologia Yugoslavica* 24, 2(1992), 69-72.

Penava, Zdenka. Znanstvena komunikacija kroz hrvatske časopise u ISI bazama. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 47, 1/2(2004), 116-128.

Petrić, Tatijana. Automatizirana kontrola serijskih publikacija u Knjižnici Sveučilišta u Zadru. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 47, 1/2(2004), 61-70.

Petrić, Tatijana. Povezivanje visokoškolskih/sveučilišnih knjižnica sa specijalnim knjižnicama : na primjeru arheologije. // 8. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 128-138.

Petrić, Tatijana. Through the library of Duje Rendić-Miočević. // *Illyrica antiqua : ob honorem Duje Rendić-Miočević : radovi s Međunarodnoga skupa o problemima antičke arheologije*, Zagreb, 6.-8. XI. 2003. / [editor-in-chief Mirjana Sanader]. Zagreb : Filozofski fakultet, Odsjek za arheologiju ; Arheološki muzej, 2005. Str. 67-76.

Praštaló, Tatjana. Časopis kao sredstvo informisanja. // *Bibliotekarstvo* 27(1981), 93-95.

Rječnik hrvatskog jezika / urednik Jure Šonje. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" ; Školska knjiga, 2000.

Savić, Elenora. Zamjena publikacija jugoslavenskih nacionalnih biblioteka s bibliotekama Sovjetskog saveza : kao faktor kulturne suradnje. // *Bibliotekarstvo* 24, 4(1978), 34-41.

Università degli studi di Padova – Ufficio scambio pubblicazioni [citirano: 2007-06-21]. Dostupno na: http://www.maldura.unipd.it/slavo/biblio/scambio_publicazioni.html